

ST. PETERSBURG TOPÇU, İSTİHKAM VE MUHABERE BİRLİKLERİ ASKERİ TARİH MÜZESİ'NDEKİ TÜRK TARİHİYLE İLGİLİ ASKERİ KÜLTÜR VARLIKLARI ÜZERİNE*

Zafer Atar¹, Yavuz Selim Barhan²

¹Doç. Dr. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tarih Bölümü.zafer.atar@cbu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7559-7305

²Arş. Gör. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tarih Bölümü.yavuz.barhan@cbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4055-816X

Makale Bilgisi

Makale Tarihsel Süreci:

Geliş Tarihi: 16/12/2022

Düzeltilme Tarihi:22/12/2022

Kabul Tarihi: 29/12/2022

Anahtar Kelimeler:

St. Petersburg, Askeri tarih, Müze, Türk tarihi, Askeri kültür varlıkları

JEL Kodları: N95, Y91

Özet

Müzeler, kültürel zenginliklerin ve değerlerin doğrudan gözlemlenebildiği kurumlar olmalarının yanında bünyelerinde barındırdıkları eserlerle tarih araştırmaları için büyük bir önem taşımaktadır. Bilhassa uzun bir geçmişe sahip olan müzelerin bu niteliği daha da güçlü olarak karşımıza çıkmaktadır. St. Petersburg'da bulunan Topçu, İstihkam ve Muhabere Birlikleri Askeri Tarih Müzesi gerek köklü olarak nitelenebilecek geçmişi gerekse de koleksiyonunun genişliği açısından bu gibi müzeler arasında değerlendirilebilir. Müze elbette öncelikle askeri tarih araştırmaları için önem taşıyan bir mahiyete sahiptir. Müzenin koleksiyonunda Türk tarihiyle ilişkili çok sayıda askeri kültür varlığı da bulunmaktadır. Bu çalışmada ilk olarak müzenin tarihi gelişiminin üzerinde durulmuş ardından ise müzede hali hazırda sergilenmekte olan çalışmaların kapsamına giren bazı askeri kültür varlıkları ele alınmıştır.

ON MILITARY CULTURAL ASSETS RELATED TO TURKISH HISTORY IN THE ST. PETERSBURG MILITARY-HISTORICAL MUSEUM OF ARTILLERY, ENGINEER AND SIGNAL CORPS

Article Info

Article history:

Received:16/12/2022

Revised: 22/12/2022

Accepted: 29/12/2022

Keywords:

St. Petersburg, Military history, Museum, Turkish history, Military cultural assets

JEL Codes: N95, Y91

Abstract

In addition to being institutions where cultural richness and values can be directly observed, museums are of great significance for historical research with the artifacts they contain. This quality of museums, in particular those have a long history, is even stronger. Military-Historical Museum of Artillery, Engineer and Signal Corps in St. Petersburg can be considered among such museums in terms of both its long history and the breadth of its collection. Certainly, the museum is, primarily important for military history research. The museum's collection also includes many military cultural assets related to Turkish history. In this study, firstly the historical development of the museum is emphasized and then some of the military cultural assets that are currently exhibited in the museum, which are included in the scope of our study, are discussed.

* Bu çalışma, 23-25 Kasım 2022 tarihleri arasında Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü tarafından ikincisi düzenlenen Akademi Üç Kuşak, Bilim, Kültür Sempozyumu'nda sunulan bildirinin düzenlenmiş halidir. Atar, Z. & Barhan, Y. S.(2022). St. Petersburg Topçu, İstihkam ve Muhabere Askeri Tarih Müzesi'ndeki Türk Tarihiyle İlgili Askeri Kültür Varlıkları Üzerine, *Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Çalışmalar Dergisi*, 3, (2), 93-105.

GİRİŞ

St. Petersburg, I. Petro tarafından 1703 yılında kurulması ve 1712 yılında da başkent Moskova'dan St. Petersburg'a taşınması ile birlikte her açıdan çok hızlı bir gelişim süreci içerisine girmiştir. Şehir, bünyesinde barındırdığı kurumlar ve yapılarla tarih araştırmaları için çok geniş bir kaynak niteliği taşımaktadır. St. Petersburg'a söz konusu niteliğini kazandıran kurumların arasında hiç şüphesiz müzeler de yer almaktadır. Şehir, barındırdığı müzeleri ile çok zengin bir kültürel mirasa sahiptir ve aynı zamanda pek çok disiplin için önemli imkanlar sunmaktadır. Bu nedenlerle alışmamızda hem şehrin önde gelen müzeleri arasında yer alan Topçu, İstihkam ve Muhabere Birlikleri Askeri Tarih Müzesi'nin tarihi hem de müzede sergilenen Türk tarihine dair bazı askeri kültür varlıkları incelenmiştir.

MÜZE'NİN TARİHİ GELİŞİMİ

Topçu, İstihkam ve Muhabere Birlikleri Askeri Tarih Müzesi'nin kuruluş tarihi Rus tarihyazımında esasen bu kurumun bir "müze" adı altında resmi olarak ortaya çıkmasından önceki süreçlerle ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Bu doğrultuda esas olarak iki yaklaşım ön plana çıkmakta, I. Petro devri (1703) ile Genel Topçu ve Tahkimat Birimleri Dairesi'nin "envanterdeki silahların ve ayrıca nadir ve anıt eşyaların tanımlanması ve toplatılarak ortak bir depoda bir araya getirilmesine" yönelik talimatnamesinden yola çıkarak bu talimatnamenin yayınlandığı 28 Haziran 1756 tarihlerine işaret edilmektedir (Beselov ve Karlina, 2017: 97). Bu nedenle müzenin kuruluşu hususunda öne sürülen tarihlerle ilgili olarak öncelikle Rus İmparatorluğu sınırları içerisinde tarihi değeri olan askeri teçhizatın sistemli olarak bir araya getirilip korunmasının ortaya çıkışını ele almak gerekir. Bu faaliyetler de imparatorlukta birçok yenilik gibi I. Petro devrinde ortaya çıkmıştır. Avrupa'daki seyahati sırasında çeşitli silah depolarını inceleyen I. Petro, Rusya'ya döndükten sonra tarihi değeri olan askeri eşyaların korunması için faaliyetler de bulunmuştur. Bu bağlamda I. Petro, 17 Kasım 1701'de bir silahhane inşası emri vermiştir. Ayrıca yine bu doğrultuda 6 Aralık 1702'de "Büyük hükümdar, Büyük, Küçük, Beyaz ve Tüm Rusya'nın mutlak hükümdarı, Çar ve Büyük Knez Pyotr Alekseyeviç, işbu Büyük Hükümdar Ukazı ile Kiev'de ve Baturin'de ve dahi bütün Malorusya şehirlerindeki masjerlerin (havan topları- S.E) ve bronz ve demir topların ve sair askeri sancakların tetkik ve tarif edilmesini, tanımlanarak merkeze rapor edilmesini: komşu hükümdarlarda bilhassa Türk Sultanlarında, Leh ve İsveç Krallarında muharebe münasebetiyle mezkur nesnelere görülmüş ve ele geçirilmiş ise onların da aynı usulle Moskova'ya ve ebedi hatıralarının temini için yeni inşa edilmiş mühimmat deposuna intikal ettirilmelerini ve bunun hakkında yukarıda zikrolunan şehirlerin voyevodlarının işbu Büyük Hükümdarın Nâme'si mucibince bilgilendirmelerini emretmiştir. İşbu Büyük Hükümdarın Nâmesi ile Hetman ve İmparatorluk Şövalyesi İvan Stepanoviç Mazepa'ya ise ele geçirdiği yabancı masjerler ve toplar haricinde, kendisine Moskova'dan gönderilen ve onun da Baturin'de teslim aldığı topların ağırlıklarını ve kaç kalibre olduklarını bildirmesi emrolunmuştur. İşbu Büyük Hükümdar Nâmesi, Boyar Fyodor Alekseyeviç Golovin tarafından yazılmıştır." ifadelerini içeren emrini yayınlamıştır (Efimov, 2018: 135-136).

I. Petro'nun yukarıda bahsi geçen emirleri doğrultusunda imparatorluk sınırları içerisinde çeşitli askeri eşyaların toplanmasına ve Moskova'da bir silahhane yapımına başlansa da, silahhanenin inşaatı tamamlanamamıştır. Ancak St. Petersburg'un kuruluşunun ardından bu kez St. Petersburg'da inşaatı başlatılan ve aynı amaca hizmet etmeyi amaçlayan silahhane, 29 Ağustos 1703'te tamamlanarak faaliyete geçmiştir (Efimov, 2018: 137-139). Fakat bu noktada belirtmek gerekir ki, kuruluşundan sonraki süreçte bu silahhane çeşitli askeri eşyaların depolandığı tek

mekan olarak ortaya çıkmamıştır. Hem Moskova'ya hem de Merkez Tophane, Tula Silahhane Dairesi ve Tophane gibi mekanlara çeşitli askeri kültür varlıkları muhafaza edilmek üzere nakledilmiştir (Efimov, 2018:145).

Müzenin kuruluşuna giden süreçte önem atfedilen aşamalardan biri de yukarıda da bahsi geçen Genel Topçu ve Tahkimat Birimleri Dairesi'nin "envanterdeki silahların ve ayrıca nadir ve anıt eşyaların tanımlanması ve toplatılarak ortak bir depoda bir araya getirilmesine" dair ifadelerini içeren talimatnamesidir. Bu talimatname doğrultusunda her ne kadar Dökümhane'nin bir odasının boşaltılarak söz konusu askeri kültür varlıklarının buraya yerleştirilmesi ve bunlar için ayrıntılı bir tasvir hazırlanması talimatı verilmiş olsa da Dökümhane'nin bu varlıkların hepsini barındıracak fiziki koşullara sahip olmaması nedeniyle bu askeri kültür varlıkları Yeni Tophane'nin depolarından birine yerleştirilmiştir (Kırılov, 2006: 3). Söz konusu emir doğrultusunda pek çok askeri kültür varlığı bu depoya nakledilmekle birlikte, St. Petersburg'da yeni bir cephanelik inşasından sonra toplanan askeri kültür varlıkları buraya nakledilerek sergilenmek amacıyla bir Anıt Eserler Salonu meydana getirilmiştir. Sonrasında ise düzenli olarak koleksiyonu genişleyen salonun 1 Haziran 1808 tarihinden itibaren, öğleden sonraları 14:00-16:00 saatleri arasında ziyaretçilere açılacağı duyurulmuştur (Kırılov, 2006: 4).

1864 yılında St. Petersburg Cephaneliği'nin Adalet Bakanlığı'na devredilmesi yönünde alınan karardan sonra Anıt Eserler Salonu adına sıkıntılı bir döneme girilmiştir. Zira koleksiyonun geleceğini tayin etmek üzere kurulan komisyon, Anıt Eserler Salonu'nda yer alan askeri kültür varlıklarının çeşitli devlet kurumları arasında dağıtılması, satılması ve yok edilmesi yönünde karar almıştır. Bu karar ile birlikte bahsini ettiğimiz askeri kültür varlıkları, muhafaza için uygun olmayan depolara nakledilmiştir. 1868'e gelindiğinde ise Anıt Eserler Salonu koleksiyonunun yaşadığı bu problemlili süreç, koleksiyonun Peter ve Paul Kalesi karşısındaki Kronverk Cephaneliği'ne taşınarak cephaneliğin bir bölümünün koleksiyona tahsis edilmesiyle farklı bir noktaya evrilmiştir. Bu suretle koleksiyon yok olmaktan kurtulmuş, aynı zamanda koleksiyon için gerçek anlamda bir müze hayatı başlamıştır. Nihayetinde koleksiyon öncelikle Topçu Genel İdaresi Anıt Eserler Salonu, ardından ise Topçu Müzesi ve daha sonra 1903 yılında ise Topçu Tarihi Müzesi olarak olarak adlandırılmıştır (Kırılov, 2006: 5)

Müzenin ilk müdürü olan Aleksandr Stepanoviç Afanasiev-Chuzhbinsky, koleksiyonda topçulukla ilgili çok sayıda askeri kültür varlığının olmaması nedeniyle Paris Topçu Müzesi örneğini temel alarak içinde sadece topçulukla ilgili varlıkları barındırmayan sancaklar, askeri üniformalar ve diğer askeri teçhizatlara da yer verecek bir müze oluşturmayı hedeflemiştir (Makovskaya, 2013: 23-24)

Afanesyeviç'in ardından 1872 yılında müze müdürlüğünü getirilen Nikolay Efimoviç Brandenburg'un yöneticilik yılları ise müzenin tarihinde birçok açıdan önem arz etmektedir. Çeşitli manastırlardan ve cephaneliklerden toplanılan eserlerle müzenin koleksiyonunun genişletilmesinin yanı sıra Brandenburg devrinde bir kütüphane ve arşiv meydana getirilmiştir. Yine Brandenburg döneminde müzede yer alan eserlerin üç ciltten oluşan kataloğu yayınlanmıştır. Ayrıca Brandenburg öncülüğünde müzenin eski silah koleksiyonunu genişletmek amacıyla Güney Ladoga, Mogilev, Ekaterinoslav, Smolensk Novgorod ile Rus İmparatorluğu'nun güneyinde askeri ve arkeolojik araştırma gezileri düzenlenmiştir. Brandenburg'un faaliyetleri arasında bir diğer dikkat çekenini ise "Rus Topçuluğunun 500. Yılı" kutlamalarını düzenlemesidir (Makovskaya, 2013:35-38).

Nikolay Efimoviç Brandenburg'un ölümünün ardından müze müdürlüğü görevine getirilen isim, Brandenburg'un yardımcısı Dmitriy Petroviç Strukov'dur. Gerek arşivcilik alanında

yaptığı çalışmalar, gerekse müzenin kuruluşunun 200. yılı münasebetiyle gerçekleştirdiği toplantı Strukov'un müdür yardımcılığı yıllarında ön plana çıkan faaliyetlerindedir. Burada bahsi geçen toplantıyı gerçekleştirmek üzere Strukov, Topçu Genel İdaresi'ne başvurarak toplantıyı resmi bir çerçevede yapmak istese de bu talebi kabul görmemiştir. Nihayetinde toplantı, Strukov ve Askeri Bilimler Destekçileri Cemiyeti'nin çabalarıyla 12 Aralık 1903 tarihinde düzenlenmiştir (Makovskaya, 2013:48-54).

Strukov'un müze başkanlığı yıllarında en önemli gelişmelerden biri şüphesiz müzenin resmi statüsünün yasal olarak ortaya çıkışıdır. Nitekim 27 Ekim 1911 tarihinde Savaş Bakanlığı Devlet Duma'sına bir yasa tasarısı sunulmuştur. Yasa tasarısında "Halihazırda müzede 70.000 kadar münferit tarihi eser ve 200.000 kadar da geçmiş yıllara ait tarihi nesne bir araya getirilmiştir. Büyük emeklerle toplanan bu tarihi hazinelerle müze, varlığının yanı sıra devletin eğitim ve bilimsel amaçlarına hizmet etmek gibi önemli bir görevi de yerine getirmektedir. Topçu Müzesi'nin yukarıda belirtilen fevkalade tarihi önemi ve yerine getirdiği ciddi görevler dikkate alındığında, müzenin gelecekteki varlığını güvence altına almak ve onu layık olduğu bir bilimsel kurum seviyesine yükseltmek için, müzeye özel personellerin sağlaması ve daha da geliştirilmesi için belirli fonların tahsis edilmesi gerekli görülmüştür" şeklindeki ifadelerle, müzenin sayısal açıdan ulaştığı verilerle birlikte ihtiyaçları da ortaya konulmuştur. Söz konusu tasarı, Devlet Duması tarafından 16 Mart 1912'de kabul edilmiş, ardından Çar tarafından 30 Mayıs 1912'de onaylanmış ve son olarak ise Askeri Departman tarafından 5 Haziran 1912 tarihinde yayınlanan 343 sayılı emirle yürürlüğe girmiştir (Makovskaya, 2013:65-66).

25 Eylül 1917 tarihine gelindiğinde ise I.Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı koşullar nedeniyle müzenin koleksiyonu Yaroslavl şehrine nakledilmiştir. Her ne kadar Yaroslavl'da da devam eden iç savaş nedeniyle koleksiyona ait pek çok obje zarar görmüş, yok olmuş ve devam eden yıllarda da müzenin işleyişinde çeşitli sorunlar ortaya çıkmış olsa da, 23 Ocak 1936'da kabul edilen tüzükle müzeye hem bir araştırma hem de bir eğitim kurumu statüsü verilmiştir (Efimov, 2018: 168-172)

Müzenin tarihi için problem dolu yıllara yol açacak bir diğer süreç ise II. Dünya Savaşı'nın başlangıcı ile ortaya çıkmıştır. Temmuz 1941'de müzenin koleksiyonunun ve personelinin önemli bir kısmı Novosibirsk'e nakledilirken geri kalanı Leningrad'da kalmıştır. Savaş dönemi boyunca müze koleksiyonunu genişletme çalışmalarına devam edilmiştir. Bununla birlikte hem Novosibirsk'te hem de Leningrad'da bulunan müze personeli, silahlar hakkında sahip oldukları teknik bilgileri nedeniyle çeşitli askeri eğitimler vermişlerdir. 1945 yılında müzenin Novosibirsk'te bulunan koleksiyonu ve personeli geri döndükten sonra öncelikle müzenin savaş yıllarında hasar gören binasının onarılması ve restorasyon çalışmalarına odaklanılmıştır (Efimov, 2018: 175-179)

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği devrinde müze tarihi açısından şüphesiz en önemli gelişmelerin arasında, müzenin hem isminde hem de koleksiyonunda farklılaşmaya yol açan değişiklikler ön plana çıkmaktadır. Bu değişikliklerden ilki 1963 yılında Merkezî Askeri Mühendislik Tarihi Müzesi varlıklarının müzeye devredilmesi ve müzenin adının Topçu ve İstihkam Birlikleri Askeri Tarih Müzesi olarak değiştirilmesidir. Müzenin koleksiyonunu ve kapsamını genişletecek ikinci değişiklik ise 1965 yılında Askeri Muhabere Tarihi Müzesi'nin koleksiyonunun Topçu ve İstihkam Birlikleri Askeri Tarih Müzesi'ne devri ve bu kez de bu gelişmeyle bağlantılı olarak müzenin Topçu, İstihkam ve Muhabere Birlikleri Askeri Tarih Müzesi olarak yeniden adlandırılmasıdır (Efimov, 2018: 186-188)

Görüldüğü üzere müze, tarihi gelişim süreci içerisinde kapsamı, işlevi ve ismi itibariyle çeşitli aşamalardan geçerek önemli dönüşümler yaşamıştır. Bahsini ettiğimiz dönüşümlerin savaş hallerinde dahi devam ettiğini ifade edebiliriz. Örneğin I. Dünya ve II. Dünya Savaşlarının doğurduğu koşullar nedeniyle müze için sancılı dönemler yaşansa da, esas itibariyle müzenin koleksiyonu savaş yıllarında da genişlemeye devam etmiştir. Zira müzenin koleksiyonu günümüz itibariyle askeri tarihe dair pek çok varlığı bünyesinde barındıran ve toplamda 850.000 civarına ulaşan bir boyuta erişmiştir. Bu askeri kültür varlıkları toplamda 13 salonda sergilenmektedir (<https://artillery-museum.ru/ru/museum/history/>, 2022).

Müzenin tarihi gelişimi içerisinde bilhassa müzenin kuruluşu meselesinin ihtilafı bir konu olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Yukarıda da değinildiği üzere her ne kadar müzenin kuruluşu bilhassa I. Petro dönemine(1703) (müzenin resmi internet sitesinde de müzenin kuruluş tarihi olarak 29 Aralık 1703 tarihinin kabul edildiği belirtilmektedir) (<https://artillery-museum.ru/ru/museum/>, 2022) ve Genel Topçu ve Tahkimat Birimleri Dairesi'nin 28 Haziran 1756 tarihli talimatnamesine atfedilerek açıklansa da I. Petro'nun emriyle inşa edilen silahhanenin, gerek tarihi değeri olan askeri objelerin toplanması için tek nokta olmaması gerekse hem bu silahhanenin hem de daha sonraki süreçte ortaya çıkan Anıt Eserler Salonu'nun tam anlamıyla yapısal olarak gerçek anlamda bir müze işlevi taşımaması hususundan hareketle müzenin kuruluş devri olarak esasen Kronverk Cephaneliği'ne taşınmasından sonraki süreci temel almak daha makul bir yaklaşımdır.

MÜZEDE SERGİLENEN TÜRK TARİHİYLE İLGİLİ ASKERİ KÜLTÜR VARLIKLARI

Müzedede bulunan Türk tarihiyle ilgili dikkat çeken ve sergilenen askeri kültür varlıkları arasında ilk olarak 1380 yılında gerçekleşen Kulikova Muharebesi'ni tasvir eden dioramayı ele alacağız. (Resim 1-2)

Resim 1

Resim 2

Dioramaya ait bilgi panosunda ilk olarak bu muharebede Moskova Büyük Knezi liderliğindeki birleşik Rus ordusunun Altın Orda hükümdarı Mamay'ın Moğol-Tatar ordusunu yendiği ve muharebenin çok kanlı olmasıyla ön plana çıktığı belirtilmiştir. Ardından ise muharebenin şiddetine dair Rus yıllıklarından bir bölüm alıntılanmıştır. Sonrasında ise dioramada esas olarak muharebenin kaderini belirleyen dönüm noktasının tasvir edildiği belirtilmektedir. Bilgi panosuna göre bu dönüm noktası Serpukhov Knezi Dimitri Mihayloviç Borbok-Volynsky komutasındaki Rus güçlerinin “Moğol-Tatar” saflarının yan ve arka kısımlarına yaptığı ani saldırı sonucu “düşman” ordusunun kaçmak zorunda kalmasıdır. Bu ifadelerin yanı sıra panoda, muharebede kazanılan zaferin “Moğol-Tatar” boyunduruğundan tümüyle kurtulmak, birleşik ve bağımsız bir Rus hakimiyetinin yeniden doğuşu yolunda önemli bir aşama olduğu ifade edilmektedir.

Müzedeki çalışma konumuza ilişkin bir diğer diorama ise 1552 yılında gerçekleşen Kazan Kuşatması'nı tasvir etmektedir. (Resim 3).

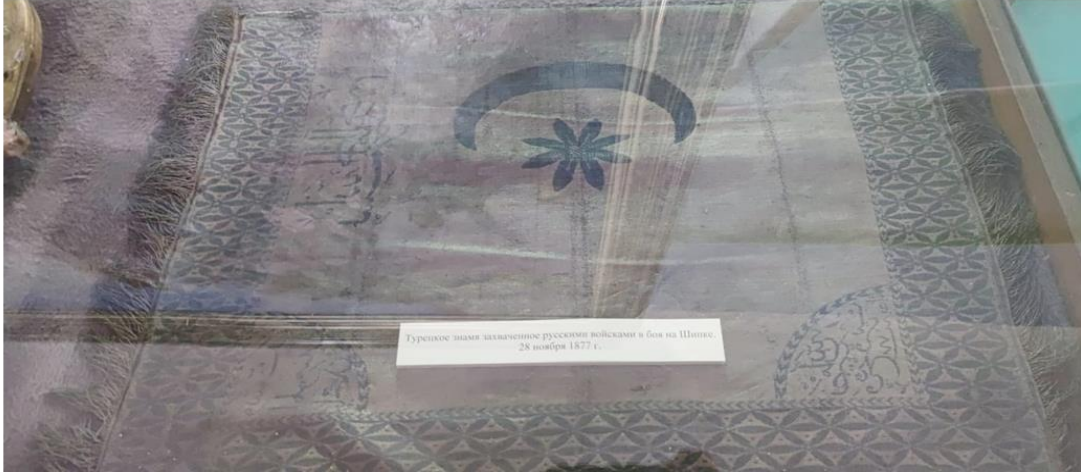
Resim 3

Dioramanın bilgi panosunda ilk olarak 1552 senesinde 150 bin kişilik bir Rus ordusunun Kazan Hanlığı'na sefere çıktığı ve orduda 10.000 okçu ile çok sayıda topçunun yer aldığı şeklindeki ifadelerle, Rus ordusu hakkında bilgi verilmiştir. Devamında Kazan Kalesi hakkında da bilgi verilmekte ve döneminin birinci sınıf kalelerinden biri olan Kazan'ın surlarının yüksekliğinin 8, genişliğinin ise 6 metreye ulaştığı belirtilmektedir. Ayrıca kalede de çok sayıda top bulunduğu, Rus kuvvetlerinin esas olarak yoğunlaştıkları güney ve güneybatı taraflarının ise kalenin savunma açısından en zayıf kısımlarını teşkil ettiği ifade edilmektedir. Bir ay boyunca Rus toplarının Kazan Kalesi'ni ateş altında tuttuğu ve bu maksatla içinde 10 adet top bulunan bir kulenin de kullanıldığı değinilen bir diğer husustur. Bilgi panosunda 2 Ekim tarihinde kalenin içinde gün boyu şiddetli bir mücadelenin sürmesinin ardından topçu gücüne sahip Rus yedek kuvvetlerinin kuşatmanın sonucunu belirlediği ve akşam olduğunda Tatarların silahlarını bıraktığı da belirtilmektedir. Tüm bu hususların ardından değinilen bir diğer konu da, kuşatmanın Ruslar için başarıya ulaşmasında Rus birliklerinin gösterdikleri "kahramanlık" ve "cesaret" ile üstlendikleri rol ve topçuların maharetli manevralarının şehrin hızlı bir biçimde ele geçirilmesine sunduğu katkıdır.

Müzedeki sergilenen Türk tarihiyle ilgili ön plana çıkan askeri kültür varlıklarından bir diğeri ise 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Ruslar tarafından ele geçirilmiş bir Osmanlı sancağıdır. (Resim 4)

Resim 4

28 Kasım 1877’de Şıpkı’da ele geçirildiği ifade edilen sancağın üzerinde “Bismillâhirrahmânirrahîm” yazılıdır. Belirtmek gerekir ki Ruslar tarafından ele geçirilmiş bu gibi askeri kültür varlıkları müzenin resmi olarak faaliyete geçmesinden önce de St. Petersburg’da bulunmaktaydı. Nitekim 1794 yılında St. Petersburg hakkında Gotlib Georgi’nin tarafından kaleme alınmış eserde, Anıt Eserler Salonu da tanıtılmış ve salonun barındırdığı koleksiyona dair bilgi verilirken bir Türk sancağının da bulunduğu belirtilmiştir (Georgi, 1794: 113).

Ayrıca “Dış Sergi” olarak adlandırılan müzenin bahçe kısmında çeşitli ebatlarda Osmanlı topları da bulunmaktadır. Bilgilendirme levhalarında XVIII. yüzyıl başlarından XIX. yüzyıla kadar tarihlenen toplar arasında özellikle üstünde Osmanlıca ve Rusça ifadelerin olduğu top ön plana çıkmaktadır. (Resim 5)

Resim 5

Topun üstünde yer alan Osmanlıca yazıda üst kısımda “Es-Sultan Ahmed Han ibn-i el-Gâzi Mehmed Han” ifadesi yer alırken alt kısımda ise topun ustasının ismi İbrahim zikredilmekte

ve yapım yılı olan 1018 (Hicri) yılı belirtilmektedir. Topun üstüne kazınmış Rusça yazıda ise topun 1736'da Azak'ta ele geçirildiği ve 1740'ta ise Moskova'ya nakledildiği ifade edilmektedir.

Müzenin "Dış Sergi" bölümünde ayrıca Buhara Hanlığı'na ait 500 kiloluk 1853 yılına (Resim 6), 800 kiloluk 1860 yılına (Resim 7), 750 kiloluk XIX. yüzyılın üçüncü çeyreğine (Resim 8) ve 800 kiloluk XIX. yüzyılın üçüncü çeyreğine (Resim 9) atfedilen Buhara Hanlığı'ndan elde edilmiş toplar sergilenmektedir. Bu topların yanı sıra 450 kiloluk XIX. yüzyıla (Resim 10) ve 470 kiloluk XIX. yüzyıla (Resim 11) atfedilen Hokand Hanlığı'na ait havan topları da Türkistan hanlıklarıyla ilgili müzede bulunan askeri kültür varlıkları arasındadır.

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

1868'den itibaren ise müzenin koleksiyonuna Türkistan coğrafyasından çeşitli askeri kültür varlıklarının dahil edildiği bilinmektedir (Makovskaya, 2013: 31). Ayrıca müzenin koleksiyonunda yukarıda bahsedilen toplardan teknik olarak daha gelişmiş ve Buhara Hanlığı'na atfedilen toplar da bulunmaktadır (Gromov, 2013a; 2014b).

SONUÇ

Tarihi gelişim süreci ve koleksiyonunun zenginliği açısından “Topçu, İstihkam ve Muhabere Birlikleri Askeri Tarih Müzesi”ni en önemli askeri tarih müzelerinden biri olarak nitelendirmek mümkündür. Bu yönüyle müze elbette tarih araştırmaları için de önemli bir kurum olarak ortaya çıkmaktadır. Söz konusu bağlamda müzenin bu niteliği, halihazırda sergilenmekte olan ve çalışmamızın odak noktasını oluşturan Türk tarihiyle ilgili askeri kültür varlıklarının oldukça geniş bir zaman aralığını kapsamaması ile birlikte bu varlıkların teşkil ettiği çeşitlilik gibi nedenlerle Türk tarihi için de önem taşımaktadır. Her ne kadar müzede sergilenen askeri kültür varlıklarının bütünü içerisinde, sayısal olarak Türk tarihini ilgilendiren varlıkların çok büyük bir kapsamı teşkil ettiğini öne sürmek mümkün gözükmeseyse de, müzenin koleksiyonunun genişliği göz önünde bulundurulduğunda özellikle koleksiyonda yer alan ancak sergilenmeyen Türk tarihine dair askeri kültür varlıklarının envanterinin çıkarılması ve bu sahada çalışmalar yapılması Türk tarihçiliği açısından önemli bir görev olarak ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Becelov F. N. ve T. İ. Karlina (2017). “Ekspozitsiya otkritogo hraneniya voorujeniya i voennoy tehniki Voенno-istoričeskogo muzeya artillerii, injenernih voysk i voysk svyazi: istoriya i predşestvenniki”, *Voprosi muzeologii*, 2(16), 97-110.
- Efimov, S. V. (2018). “Ot tseyhgauza do muzeya. Iz istorii voenno-istoričeskogo muzeya artillerii, injenernih voysk i voysk svyazi”, *Istoričeskij vestnik*, 24, 134-197.
- Georgi I. G. (1794). *Opisanie rossijsko-imperatorskogo stolichnogo goroda Sankt-Peterburga i dostopamyatnostej v okrestnostyah onogo*. SPb.
- Gromov A.V (2012). “Kaznozaryadnaya artilleriya Buharı v 1880–1890 godah (K voprosu ob atributsii dvuh orudiy iz fonda VIMAIViVS)”, *Voyna i orujie, Novie issledovaniya i materialı, Trudi tret'ya Mejdunarodnaya naučno-praktičeskaya konferentsiya 16–18 maya 2012 goda, Ç. 1, SPb.: VIMAIViVS*, 298-305.
- Gromov A.V(2014). “Kaznozaryadnaya artilleriya Buharı v godı Pervoy mirovoy voynı (K voprosu ob atributsii puşki iz fonda VIMAIViVS)”, *Voyna i orujie, Novie issledovaniya i materialı, Trudi Pyatoy Mejdunarodnoy naučno-praktičeskoy konferentsii 14–16 maya 2014 goda, Ç. I, SPb.: VIMAIViVS*, 420-427.
- Krılov, V. M. (2006). “Dostopamyatny zal – predşestvennik Voенno-istoričeskogo muzeya artillerii, injenernih voysk i voysk svyazi, Vehi istorii”, *Voенnoe prošloe gosudarstva Rossiyskogo: utraçennoe i sohranennoe. Materialı Vserossiyskoy naučno-praktičeskoy konferentsii, posvyaşennoy 250-letiyu Dostopamyatnogo zala. Sektsiya “Kollektsii i sobraniya voenno-istoričeskikh muzeev Rossii”*, SPb., 3 – 5.
- Makovskaya, L. K. (2013). “Artilleryjskiy istoričeskij muzey, Pervie polveka v Kronverke (1868–1917)”, *Voyna i orujie, Novie issledovaniya i materialı: Trudi Çetvertoy Mejdunarodnoy naučno-praktičeskoy konferentsii, 15–17 maya 2013 goda, Ç. I. SPb.: VIMAIViVS*, 21–70.

<https://artillery-museum.ru/ru/museum/history/> (13.12.2022)

<https://artillery-museum.ru/ru/museum/> (13.12.2022)

EXTENDED ABSTRACT

St. Petersburg underwent a rapid development process after its foundation. In the course of its historical development, many institutions that offer vital opportunities for historical research have emerged in the city. These institutions of St. Petersburg, which preserve this quality today, are also important for Turkish historiography. Therefore, conducting studies on these institutions is an significant necessity for Turkish historiography. Undoubtedly, studies in this direction will yield fruitful results for Turkish historical research.

Among the institutions that make St. Petersburg important for historical research, museums are particularly prominent. As is well known, museums enable to direct observation of cultural richness and values. In addition to this quality, another aspect that gives museums importance is their contribution to historical research. Especially for museums with a long history, this feature is more prominent.

The Museum of Military History of Artillery, Intelligence and Communications Troops, which is one of the most important museums in St. Petersburg, is one of the museums with this feature. The founding date of the Military-Historical Museum of Artillery, Engineer and Signal Corps is mainly attributed to the periods before the emergence of the museum as a "museum" in the full sense of the word. As a matter of fact, two approaches come to the forefront in this direction, namely 1703 and 1856 as the dates of establishment. However, it is observed that the emergence of the Military-Historical Museum of Artillery, Engineer and Signal Corps as a museum in the true sense of the word occurred in 1868 when the military cultural assets that had been brought together to be preserved until that date were moved to the Kronverk Armory. Following this process, the section where these assets were preserved was named the Hall of Memorable Things of the Main Artillery Administration, the Artillery Museum and the Historical Museum of Artillery respectively. However, Aleksandr Stepanovich Afanasiev-Chuzhbinsky, who served as the first director of the museum in this process, carried out activities to shape the museum on the basis of an understanding that includes not only artillery-related assets but also various military cultural assets, as in the case of the Paris Artillery Museum. After Alexander Stepanovich Afanasiev-Chuzhbinsky, Nikolai Efimovich Brandenburg took over as the director of the museum, and this period is characterized by the museum's development in every sense. As a matter of fact, Nikolai Efimovich Brandenburg's activities led to the creation of a library and archive within the museum. While the museum's collection continued to expand with the initiatives of Nikolai Efimovich Brandenburg, research expeditions were organized to regions such as South Ladoga, Mogilev, Smolensk, Novgorod in order to expand the scope of the museum's early military cultural assets. At the same time, Nikolai Efimovich Brandenburg comprehensively prepared catalogs of the military cultural heritage that had been gathered in the museum's collection until this period, which gives this period importance in the historical development process of the museum. After Nikolai Efimovich Brandenburg, Dmitry Petrovich Strukov, who served as Brandenburg's deputy, was appointed as the museum director. Dmitry Petrovich Strukov, who organized a celebration for the 200th anniversary of the museum with reference to the date 1703 while he was still the deputy director of the museum, showed developments in terms of archiving during his directorship. In addition to this, one of the most important developments in the history of the museum during Dmitry Peskovich Strukov's directorship was the legal regulation for the official status of the museum. Accordingly, on October 27, 1911, the Ministry of War submitted a draft law to the State Duma, which was adopted by the State Duma on March 16, 1912, and later, on May 30, 1912, the law was

approved by the Tsar, and on June 5, 1912, by order of the Military Department, the museum received a legal status. This legal act provided for the allocation of special staff and certain funds for the development of the museum. Although the museum was granted legal status in 1912, the outbreak of World War I led to a painful period for the museum, and in 1917 the museum collection was moved to Yaroslavl for further transfer to St. Petersburg. In 1941, part of the museum's collection was moved to Novosibirsk for further transportation to St. Petersburg. In the period after World War II, the museum underwent changes in scope and name, and was first renamed the Museum of Military History of Artillery and Engineer Corps in 1963 Military-Historical Museum of Artillery, Engineer and Signal Corps in 1965. These developments took place in conjunction with the museum's acquisition of the collections of the Central Historical Museum of Military Engineers and the Museum of Signal Corps. The museum's collection, which experienced painful processes due to the conditions created by World War I and World War II, has reached a size of around 850,000 military cultural assets. In the museum, which has such a large collection, military cultural assets related to Turkish history are also exhibited. In our study, it is aimed to discuss and introduce both the historical development of the museum and some military cultural assets related to Turkish history, including 2 dioramas depicting the Battle of Kulikova on September 8, 1380 and the Siege of Kazan in 1552, a banner belonging to the Ottoman Empire, and objects such as cannons belonging to the Ottoman Empire and Turkestan khanates such as Bukhara and Hokand, which are currently exhibited in the museum

